

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
доктор педагогічних наук,
старший науковий
співробітник

100 років від дня народження Леонарда Фрезе (Leonhard Froese; 1924-1994), німецького педагога

Народився 9 лютого 1924 в м. Запоріжжі в сім'ї менонітського інженера Петера Фрезе. 1941 закінчив Запорізьку середню школу № 22 й виїхав до Німеччини; був призваний на військову службу. Після важкого поранення йому ампутували ліву ногу. 1944 почав вивчати право і гуманітарні науки в Бреслау. Після війни продовжив навчання в Геттінгені та Базелі. У 1949 захистив докторську дисертацію під керівництвом Германа Ноля в Геттінгені на тему «Освітньо-культурна система менонітської поселенської групи в Росії».

З 1950 – науковий співробітник кафедри педагогіки Гамбурзького університету. В 1956–57 читав лекції в Інституті східноєвропейських студій Вільного університету в Берліні. З 1961 – професор кафедри педагогіки Марбурзького університету, де викладав педагогічні науки до 1989, спеціалізуючись на історії освіти, порівняльній педагогіці та освітній політиці. У 1969–70 – ректор, у

Лютий-березень 2024. Постаті

1975–76 – заступник декана, у 1984–85 – декан педагогічного факультету Марбурзького університету. В 1985–86 – запрошений професор Гарвардського університету (США).

В історії освіти особливий інтерес Л. Фрезе викликав Йоганн Генріх Песталоцці. Своїми лекціями та семінарами, а також есеями та публікаціями своїх докторантів він визначав напрями досліджень постаті й спадщини Песталоцці. В есеї «Песталоцці і пієтизм» дослідив зв'язок Песталоцці з богослов'ям і християнством та продемонстрував вплив пієтистських ідей на швейцарський протестантизм. Заснувавши в 1966 Дослідницький центр порівняльної освіти в Марбурзі, співпрацював з радянськими педагогами, ініціював видання творів і листів А. Макаренка російською та українською мовами з німецьким перекладом. У сфері освітньої політики цікавився розвитком систем освіти в індустріально розвинених країнах Сходу та Заходу.

Педагог належав до покоління вчених, які після Другої світової на основі критичного переосмислення досвіду націонал-соціалістичної епохи та власного воєнного досвіду, прагнули допомогти побудувати демократичну Німеччину. Помер 9 грудня 1994.

120 років від дня народження Олексія Діброви (1904-1973), географа, педагога, засновника української наукової школи економічної географії, організатора географічної освіти

Народився 25 лютого 1904 в селі Тупичеві, нині Городнянського району на

Чернігівщині. Навчався у середній школі в місті Городня. 1922 закінчив спеціально-економічну профшколу, а 1927 – Київський кооперативний інститут. Під час навчання в інституті виявив зацікавленість до науки і був рекомендований до аспірантури при Українському науково-дослідному Інституті географії і картографії у Харкові, яку закінчив 1932 за спеціальністю «економічна географія». Викладав у Харківському фінансовому інституті та Харківському інституті торгівлі.

З 1934 – у Києві: доцент кафедри економічної географії Київського університету та завідувач відділом економічної географії Науково-дослідного інституту географії при університеті. За сумісництвом – завідувач кафедри економічної географії Київського педінституту. 1936 захистив кандидатську дисертацію, присвячену комплексному вивченню Бессарабії.

Під час Другої світової війни працював в евакуації. У 1944–47 – у Київському університеті на посаді директора Науково-дослідного інституту географії. У 1948–56 завідував відділом методики географії Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП). 1959 захистив докторську дисертацію «Географія Української РСР». Підготував понад 10 кандидатів та трьох докторів географічних наук.

У 1959–1973 – завідувач кафедри економічної та соціальної географії Київського університету. Читав лекції з економічної географії на економічному факультеті, факультетах міжнародних відносин та журналістики. Ініціатор та редактор низки видань: «Видатні вітчизняні географи, мандрівники і мореплавці» (1951–57), географічні щорічники «Географія в школі» (1948–56), «Краєзнавство в школі» (1950–56), збірник «Педагогічні читання з географії» (1950–57) та ін. Автор підручників «Географія Української РСР» для середньої школи (11 видань, 1960–71) та «Географія Української

РСР» для студентів географічних факультетів університетів і педагогічних інститутів (1954, 1958, 1982).

Помер 21 січня 1973.

150 років від дня народження Олександра Щербини (1874-1934), вченого-тифолога (незрячого), філософа, психолога, педагога

Олександр Щербина народився 1 березня 1874 в Прилуках. Його життєвий шлях помічений жакливою трагедією, яка сталася тоді, коли йому не виповнилося і трьох років. Хлопчик, бавлячись на подвір'ї, упав у яму з вапном і отримав опіки не тільки всього тіла, але й внутрішніх органів, та ще й втратив зір. Здавалося, що його доля вирішена: сліпий каліка, людина, відрізана від усього світу, ні на що не здатний і нікому не потрібний інвалід. Та, на щастя, все склалося інакше. Воля до життя, допитливий розум, сила волі дали йому змогу стати не лише повноцінним членом суспільства, але й людиною, яка принесла багато користі іншим.

Втрата зору у ранньому дитинстві не стала перешкодою для отримання ґрунтовної освіти. До 19 років навчався вдома. Щасливим у його житті став день, коли старший брат Костянтин привіз з Одеси першу книгу, надруковану рельєфним шрифтом спеціально для незрячих. Він швидко і досконало опанував систему Брайля, за допомогою братів вивчив навіть іноземні мови: німецьку і французьку, а згодом ще й латину та грецьку. Далі навчався у Прилуцькій класичній гімназії, вступив на історико-філологічний факультет Київського університету, отримав золоту медаль за студентську наукову працю «Вчення Канта про річ в

собі» (1903). У 1908–18 працював приват-доцентом кафедри філософії Московського університету, читаючи курси з логіки та етики.

Зайнятися маловідомою тоді наукою – тифлологією або тифлопедагогією, тобто методикою освіти незрячих людей – його спонукали зокрема зустрічі з учасниками Першої світової війни, які втратили зір. Він часто відвідував військові шпитали й притулки для інвалідів війни, розмовляв з воїнами, які втратили зір, піднімав їм дух, допомагав знайти місце в житті.

1918 очолив організацію філософської кафедри в Катеринославському (Дніпровському) університеті, де впродовж двох років викладав філософські дисципліни і давньогрецьку мову. В 1920 повернувся до Прилук, взяв активну участь у створенні місцевої Педагогічної школи, перетвореної згодом на Педагогічні курси, а потім на Педагогічний технікум, в яких працював упродовж дев'яти років. Водночас у 1921–23 був співробітником Полтавського інституту народної освіти.

Прилуцьким партійним керівникам не до душі була активність, великий авторитет і популярність сліпого філософа. Почалися переслідування і цькування за опрацьованими і перевіреними сценаріями. Спочатку організували лист «трудящих», якого надрукували в місцевій газеті під заголовком: «Вимагаємо звільнити проф. Щербину». Виявилось, що професор не тільки не став «войовничим безбожником», але й досі вірить у Бога. З роботи його попросили, а до катівень не потрапив лише через свою незрячість.

Важкі життєві умови, цькування з боку можновладців підірвали здоров'я О. Щербини, змушеного останні два роки життя провести у психіатричній лікарні. Помер у Києві 7 січня 1934. Похований на Лук'янівському цвинтарі.

Головне місце у науковому доробку О. Щербини посідають його студії, зосереджені на проблемах тлумачення логіки і гносеології Канта. Інші праці вченого присвячено питанням

етики, психології й соціальної адаптації незрячих.

140 років з дня народження Порфирія Батюка (1884–1973), композитора, педагога і фольклориста

Народився 11 березня 1884 року в м. Зіньків на Полтавщині. Музичну освіту здобув у Петербурзі в музичній школі ім. Смоленського (1894) та в придворній співацькій капелі. У 1913 повернувся в Україну й розпочав музично-педагогічну діяльність як вчитель, методист хорового співу та хормейстер. Спочатку вчителював у рідному Зінькові: викладав співи у місцевій гімназії. Будучи педагогом-практиком, П. Батюк уклав «Музичну хрестоматію для шкіл» та рукописний «Збірник народних пісень для школи в обробці для хору з фортепіано». У 1919 – викладач музично-теоретичних дисциплін на курсах дошкільного виховання (Зіньків). У 1920–26 викладав на педагогічних курсах для підготовки музичних керівників сільських хорових гуртків, організатор (разом із П. Толстяковим) хору в Зінькові.

Переїхавши жити на Харківщину, викладав теорію музики та методику шкільного співу в Охтирському педагогічному технікумі (1926–33), згодом працював методистом Будинку художнього виховання дітей та керував хором в Харківському архітектурному технікумі (1933–41). У 1944–47 – старший науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії Наук УРСР. Збирав і досліджував українські народні пісні. У 1946 – учасник фольклорної експедиції на Закарпаття.

Належав до молоді музичної школи 1920-х років, зорієнтованої на творчі засади Миколи Леонтовича. Працював переважно в жанрах вокальної

музики, проїнятої українським народним мелосом. Здійснив хорові розклади зі збірника українських народних мелодій з голосу Лесі Українки у записах Климента Квітки. На Шевченкові тексти у 1922 написав дитячі хори без супроводу «Заповіт», «Мені тринадцятий минало», «Річка» («Тече вода з-під явора»), романс для високого голосу з супроводом фортепіано «У гаю, гаю» (1962), мішані хори без супроводу «На могилі, на високій» і «Хай про тебе слава лине» (обидва на слова К. Яцика, 1961). Найвідоміший твір П. Батюка як композитора – музика до пісні на слова Спиридона Черкасенка «Тихо над річкою».

Музичні твори П. Батюка у різні роки було включено до навчальних програм з музики для початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Помер 19 квітня 1973.

150 років від дня народження Вільяма Беглі (William Bagley; 1874–1946), американського педагога, основоположника педагогіки есенціалізму

Народився 15 березня 1874 в Детройті, штат Мічиган (США). У 1891 вступив до Мічиганського сільськогосподарського коледжу (нині Мічиганський державний університет). 1895, отримавши ступінь бакалавра, почав працювати вчителем у невеликій школі в Гарті (Мічиган). Досвід викладання допоміг Беглі визначитися зі своїм покликанням. На позичені гроші вступив до аспірантури Вісконсинського університету, де в 1898 отримав ступінь магістра. В 1900 отримав ступінь доктора філософії в галузі освіти та психології в Корнельському університеті. Великий практичний досвід Беглі в галузі освіти включав адміністрування державних

шкіл у кількох містах, а також роботу професором педагогіки в Університеті Іллінойсу (1908–17) та Колумбійському університеті (1917–40).

Професійна діяльність Беглі була спрямована на вдосконалення державної освіти, в основному через покращення підготовки вчителів. Автор книги «Класне керівництво» (1907), посібника для молодих вчителів, який допомагав їм оволодіти основними навичками ефективного викладання. Виступав за сувору «вертикальну» модель управління школою, в якій директор був найвищим авторитетом у процесі прийняття рішень, а вчителі мали виконувати його накази. У той час, як директор стежить за виконанням вчителями навчальної програми, вчителі мають стежити за тим, щоб кожен учень виконував поставлене перед ним завдання.

Беглі став провідним речником «есенціалістів» – групи освітян, які виступали за європейський стиль навчання, що передбачав сувору навчальну програму з традиційних предметів. Вважав, що мова і математичні навички є основними компонентами, на яких має зосереджуватися освіта, тому будь-яка навчальна програма має бути побудована навколо цих двох предметів. Був прихильником рівності в освітніх можливостях і рішуче виступав проти їх обмежень на підставі результатів інтелектуальних тестів.

У книгах «Освіта, злочинність і соціальний прогрес» (1931) та «Освіта і нова людина» (1934) представив свій погляд на світ, у якому вчителі займають найвищий рівень у суспільстві. Його бачення майбутнього було ідеалістичним: світ добре освічених людей, де не існує злочинності і де всі громадяни насолоджуються здоровим життям. Ключем до такого суспільства, на думку Беглі, була освіта.

Засновник та/або редактор кількох педагогічних журналів: «Inter-Mountain Educator», «Journal of Educational Psychology», «School and Home Education» та ін.

Помер 1 липня 1946.

150 років від дня народження Августина Волошина (1874–1945), президента Карпатської України, громадсько-політичного діяча, педагога, Героя України

Народився 17 березня 1874 у с. Келечин на Закарпатті. Закінчив Ужгородську гімназію (1892), далі студіював теологію у Пазманському університеті в Будапешті (не закінчив через хворобу). У 1893–96 навчався в Ужгородському теологічному ліцеї. 1897 висвячений на священника, почав служити капеланом Цегольнянської Преображенської церкви в Ужгороді. 1900 закінчив Вищу педагогічну школу в Будапешті з дипломом викладача математики і фізики в середніх навчальних закладах. Викладач (з 1900), директор (1917–38) Учительської семінарії в Ужгороді.

Автор шкільних підручників з різних навчальних предметів, підручників для вчительських семінарій (загалом 42), методичних праць, ґрунтовних педагогічних статей, зокрема «Коротка історія педагогіки для учительських семінарій» (1923), «О соціальним вихованню» (1924), «Демократична шкільна система (до питання новелізації шкільних законів)» (1928), «Педагогічна психологія» (1932), «Методика народно-шкільного навчання» (1935), «Про шкільне право будучої української держави» (1942) та ін. У цих працях відображено позицію педагога з питань утвердження української національної ідеї, наповнення національним змістом педагогічної теорії і практики.

Педагогічні погляди А. Волошина сформувалися на ґрунті досягнень європейської педагогічної думки XIX–XX ст. Його педагогічну концепцію цілісно представлено в підручнику «Педагогіка і дидактика для

вчительських семінарій» (1923, 1935), який має чотири розділи: «Загальна педагогіка», «Фізичне виховання», «Духовне виховання», «Дидактика». Автор наголошує на нерозривному зв'язку між навчанням і вихованням, особливу увагу приділяє процесові виховання, у центрі якого – вихователь, а також етапам цього процесу, його типам і формам, визначає п'ять основних чинників виховання: сім'ю, школу, державу, церкву і вихователя. У підручнику «Педагогічна методологія» (Прага, 1943) А. Волошин проаналізував методи навчання, виокремивши загальну і спеціальну методологію навчання; в останній виділив розділи про навчання релігії, мови, філософії, арифметики, природознавчих наук і прикладних дисциплін – співу й музики, малювання, ручної праці, фізкультури. Найвище ставив вивчення у школі рідної мови й літератури.

У 1920–39 – один із керівників товариства «Просвіта» в Ужгороді, в 1930–38 – почесний голова «Учительської громади», яку й організовував. 1937–38 – очільник Педагогічного товариства Підкарпатської Русі.

З 1919 – політик. У 1923–38 заснував і очолював Християнсько-народну партію Підкарпатської Русі. 15 березня 1939 обраний президентом Карпатської України, яку з 18 березня 1939 окупували угорські війська. Емігрував до Праги. Від 1939 – завідувач кафедри педагогіки, від 1945 – ректор Українського вільного університету.

У травні 1945 радянські спецслужби в Празі заарештували А. Волошина, перевезли до Москви й там ув'язнили у Лефортовській тюрмі, згодом перевели до Бутирської, де 19 липня 1945 після численних допитів, фізичних і моральних тортур він помер від паралічу серця. Місце поховання невідоме.

Реабілітований 1991. Герой України (2002, посмертно).

190 років від дня народження Чарльза Еліота (Charles Eliot; 1834–1926), американського педагога, президента Гарвардського університету (1869–1909)

Народився 20 березня 1834 в Бостоні, штат Массачусетс (США). Закінчив Бостонську латинську школу (1849) і Гарвардський університет (1853). З 1854 – викладач математики, у 1858–63 – професор математики та хімії в Гарварді. В наступні два роки вивчав освітні системи європейських країн, використавши для цього спадщину свого діда і невелику позику.

Підхід Еліота до вивчення європейської освіти був незвичайним. Він не обмежував свій інтерес освітніми установами, а досліджував роль освіти в усіх аспектах суспільного життя, приділяючи особливу увагу взаємозв'язку між освітою та економічним зростанням. Розуміючи взаємозалежність освіти і підприємництва, у листі своєму двоюрідному братові Артуру Т. Лайману розповів про цінність для хімічної промисловості Німеччини відкриттів, зроблених в університетських лабораторіях. Визнавав, що європейські університети залежать від підтримки урядів, а американські муситимуть спиратися на ресурси заможних людей.

Поки Еліот був у Європі, йому випала нагода увійти у світ активного бізнесу. Одна з найбільших текстильних фабрик у США запропонувала йому стати її керівником. Незважаючи на вмовляння друзів і привабливість величезної на той час зарплати в 5000 доларів (плюс гарний будинок без орендної плати), Еліот, добре обміркувавши пропозицію, відмовився від неї. Один з його біографів припускає, що на той час він, безсумнівно, усвідомив, що має сильний потяг до організації та адміністрування. І лише така посада дала б йому простір для самореалізації.

Еліоту було лише 35 років, коли його обрали наймолодшим

президентом в історії найстарішого університету США. Як президент Гарварду, він запропонував реформу професійних шкіл, розвиток дослідницьких факультетів і загалом розширення навчальної програми. Водночас вища освіта у вирішальних аспектах зберігала – і навіть посилювала – її сталі духовні традиції та функції виховання характеру. Еліот вважав, що в кожного індивідуального розуму «своя особлива конституція». Проблема, як з погляду всебічного розвитку здібностей людини, так і з погляду максимізації її соціальної користності, полягала в тому, щоб представити їй курс навчання, достатньо змістовний, щоб «розкрити їй, або принаймні її вчителям і батькам, її здібності та смаки». Зробивши усвідомлений вибір, людина може займатися будь-якою спеціалізованою галуззю знання, яку вважати-ме доцільною.

Під керівництвом Еліота Гарвард ухвалив «факультативну систему», яка надала студентам можливість вибору навчальних предметів. У другій половині XIX ст. за прикладом Гарварду факультативний вибір навчальних предметів студентами стає характерним для більшості університетів і коледжів США. Розширення аспірантури та професійних шкіл і факультетів Гарварду сприяло спеціалізації, водночас зробивши університет центром передових наукових і технологічних досліджень. Це супроводжувалося змінами й у викладанні: зменшення лекційних і збільшення семінарських занять, посилення уваги до оцінювання індивідуальної успішності.

Керівництво Еліота зробило Гарвард не лише лідером серед американських вишів, а й ключовим учасником реформи середньої школи. І елітні, і державні середні школи почали формувати свої навчальні програми відповідно до високих стандартів Гарварду.

Еліот вийшов на пенсію 1909, пропрацювавши 40 років на посаді президента (найдовший термін в історії університету). Він був удостоєний честі першого почесного президента Гарварду.

Помер 22 серпня 1926.